

Домашні завдання: роз'яснення освітнього омбудсмена

Домашні завдання – невіддільна частина шкільного життя. У зверненнях до освітнього омбудсмена та соціальних мережах батьки нерідко скаржаться на те, що дітей перевантажують кількістю домашніх завдань, дають домашні завдання на канікули. Ще одне питання, яке хвилює батьків – як має відбуватися оцінювання домашніх завдань. Служба освітнього омбудсмена підготувала відповіді на найпоширеніші питання батьків щодо домашніх завдань.

Об'єм домашніх завдань

Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти передбачає, що організація освітнього процесу не повинна призводити до перевантаження учнів та має забезпечувати безпечні, нешкідливі й здорові умови здобуття освіти (пункт 1 розділ 5 Санрегламенту). Санітарні норми визначають не лише загальне тижневе навантаження учнів під час навчальних занять, а й щоденну тривалість виконання завдань для самопідготовки у позанавчальний час.

Учням 1-2 класів не рекомендується задавати домашні завдання – пункт 6 розділу 5 Санрегламенту. Виконання домашніх завдань учнями 3-5 класів має займати не більше 1 години, у 6-9 класах – 1,5 години, у 10-11(12) класах – 2 години.

Орієнтовна кількість хвилин для виконання домашніх завдань для одного уроку з 1 по 11 клас

Клас	Допустима сумарна кількість годин (навчальних занять) тижневого навантаження учнів	Допустима сумарна кількість годин (навчальних занять – уроків) денного навантаження учнів**	Час для виконання д/з (всього години) *	Орієнтовна кількість часу для виконання д/з з 1 уроку (хвилини)
1	20,0	4	-	-
2	22,0	4,4	-	-
3	23,0	4,6	1 година	13 хвилин
4	23,0	4,6	1 година	13 хвилин
5	28,0	5,6	1 година	10 хвилин
6	31,0	6,2	1, 5 години	14.5 хвилин
7	32,0	6,4	1, 5 години	14 хвилин
8	33,0	6,6	1, 5 години	13,6 хвилин
9	33,0	6,6	1, 5 години	13,6 хвилин
10	33,0	6,6	2 години	18 хвилин
11	33,0	6,6	2 години	18 хвилин

*норми, визначені Санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти

*** без врахування кількості уроків з фізичної культури (не менше трьох разів на тиждень для кожного класу)*

Зміст домашніх завдань

Під час складання розкладу занять у школі та навантаження домашніми завданнями потрібно враховувати певні гігієнічні правила щодо розумової активності учнів у різні дні навчального тижня. Рівень розумової діяльності учнів зростає до середини тижня і залишається низьким у понеділок і в п'ятницю, тому найбільший обсяг навантаження варто встановлювати на вівторок та середу. На ці дні до розкладу варто вносити навчальні предмети, які потребують великого розумового напруження, або ті, які не вимагають значного навантаження, але у більшій кількості, ніж в інші дні тижня. Навчальні предмети, які вимагають інтенсивної самопідготовки учнів у позанавчальний час, не повинні групуватися в один день у розкладі занять (додаток 7 Санрегламенту).

Учитель під час педагогічної діяльності має право вільно обирати форми, методи і засоби навчання, що відповідають освітній програмі. Але під час формування змісту домашніх завдань необхідно враховувати максимальний час на виконання всіх домашніх завдань і пам'ятати, що учень має виконувати завдання з кількох предметів. Враховуючи наші підрахунки, залежно від класу, час на виконання одного домашнього завдання з 1 уроку складає від 10 до 18 хвилин. Сформувані домашні завдання, яке можливо зробити за такий короткий час, складно. У межах академічної свободи вчитель може, крім запропонованого переліку вправ та питань для самоперевірки з підручника, пропонувати й інші домашні завдання. Це можуть бути різні проекти, квести, віртуальні подорожі за темою уроку.

Обсяг і характер домашніх завдань для учнів загалом та для учнів початкових класів визначаються відповідними листами МОН № 1/9-651 «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів» та № 1/9-72 «Про недопущення перевантаження учнів початкових класів надмірним обсягом домашніх завдань». Хоча ці листи є застарілими, певні, визначені в них вимоги до домашніх завдань, все ж залишаються актуальними.

Лист МОН № 1/9-651 зазначає, що основною метою домашніх завдань є закріплення, поглиблення і розширення здобутих на уроці знань, підготовка до засвоєння нового матеріалу, формування в дітей умінь самостійно працювати та розвиток їхніх пізнавальних інтересів, творчих здібностей тощо.

Задаючи домашні завдання, учитель повинен враховувати вікові та індивідуальні особливості школярів, їхні пізнавальні можливості, специфіку кожного навчального предмета, складності матеріалу, характеру завдань. Домашні завдання можуть бути усні, письмові, індивідуальні (розвивають індивідуальні здібності), парні та групові (розвивають навички співпраці).

Домашні завдання можна диференціювати залежно від підготовки учнів, їх індивідуальних особливостей сприйняття, урізноманітнювати зміст та характер завдань.

Лист МОН № 1/9-72 акцентує на правильності дозування домашнього завдання. Учителі повинні спланувати роботу такого об'єму і змісту, щоб учні не відчували перевантаження. Для цього необхідно враховувати зайнятість учнів з інших предметів у цей день, темп і ритм роботи учнів, стан їхнього здоров'я. Не

можна пропонувати завдання на невідпрацьований матеріал, який не пояснювався на уроці, оскільки в такому випадку вся складність засвоєння навчального матеріалу переноситься з уроку на домашню роботу. Недопустимим є домашнє завдання з написання рефератів.

Водночас варто розробити нові актуальні документи, які визначатимуть характеру та вимоги до домашніх завдань відповідно до оновлених Державних стандартів освіти та Санітарного регламенту.

Домашні завдання на вихідні дні та канікули

У 2020 році Методичні рекомендації щодо заповнення Класного журналу учнів початкових класів Нової української школи доповнили такою вимогою: на вихідні, святкові та канікулярні дні домашнє завдання не задається та відповідно не фіксується у класному журналі. Ця вимога стосується лише учнів початкових класів.

У листі МОН ще 2007 року «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів» зазначається, що домашні завдання не рекомендується задавати на канікули, на вихідні та святкові дні. Але невідомо, чи є цей лист чинним, адже у тексті листа посилаються на дотримання вимог Державних санітарних правил ДСанПіН 5.5.2.008-01, які втратили чинність у січні 2021 року.

Тому питання домашніх завдань на вихідні та канікули для 5-11 класів є відкритим.

Готові домашні завдання – добре чи погано

На жаль, готові домашні завдання можна вільно знайти в мережі Інтернет, на ринках та у книжкових магазинах. Вільний доступ дитини до готових домашніх завдань спонукає до списування, тобто до академічної недоброчесності. Деякі батьки в робочий час просто не можуть проконтролювати, виконала дитина уроки самостійно чи списала. Деякі батьки самі заохочують дитину користуватися готовими домашніми завданнями через байдужість до навчальних результатів дитини або щоб не витратити свій власний час на пояснення домашніх завдань, і тим самим сприяють вихованню в неї недоброчесності.

Частина батьків дозволяє користуватися ГДЗ через перевантаження дітей у школі уроками та відповідно домашніми завданнями. Питання перевантаження дітей вже давно необхідно вирішувати на державному рівні.

Є батьки, котрі вважають, що готовими домашніми завданнями можна користуватися для самоперевірки й розібратися з тим, що залишається незрозумілим. Але коли щось із домашнього завдання залишається незрозумілим – найкраще – попросити вчителя пояснити це, а не списати.

Батькам варто пам'ятати, що дитина має право помилятися, бо коли вона помиляється – вона вчиться. Тому навіть якщо дитина на чернетці виконала завдання самостійно, а в чистовик переписує ідеально виправлене з допомогою готових домашніх завдань – це також негативно впливає на її розвиток. До того ж таке переписування є подвійним навантаженням на дитину.

Коли дитина постійно списує домашні завдання, вона не закріплює отримані на уроці знання й не здобуває нові. Успішність такої дитини у школі знижується. Також списування негативно впливає на розвиток життєвих навичок та

компетентностей дитини, зокрема, вміння навчатися впродовж життя, вчитися самостійно, креативно мислити, на формування допитливості, на вміння самостійно досліджувати та робити висновки, вирішувати складні завдання тощо.

Адже так дитина ошукує насамперед саму себе, а вже потім – однолітків, які виконували завдання самостійно, витрачали свій час та зусилля, учителів, котрі оцінюють чужу працю на рівні з дітьми, які працювали самостійно. Досвідчені вчителі розуміють, коли дитина використовує ГДЗ вдома, адже домашні завдання виконані ідеально, а у школі учень не показує таких результатів. Відповідно оцінки з предмета постійно знижуються.

Оцінювання домашніх завдань

Кожен учень має право на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та доброчесне оцінювання результатів його навчання незалежно від виду та форми освіти, яку він здобуває (частина 1 статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту»). Оцінювання домашніх завдань належить до поточного оцінювання. Форми, зміст та спосіб оцінювання обирають педагогічні працівники закладу освіти (частина 3 статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту»).

«Абетка для директора» наголошує, що розробка, оприлюднення критеріїв оцінювання та інформування про них усіх учасників освітнього процесу – надзвичайно важливе завдання для педагогічних працівників та закладу освіти в цілому. Це робить процес оцінювання прозорим і зрозумілим для всіх учасників освітнього процесу.

Оцінювання навчальних здобутків, зокрема, домашніх завдань сильно впливає на мотивацію учнів до навчання. І коли учні не розуміють, чому отримали нижчу оцінку, ніж очікували, їхня мотивація до навчання знижується. Водночас якщо учню не пояснити, чому він отримав високу оцінку, його це також дезорієнтує та не дозволяє зробити висновки на майбутнє. Якщо ж хтось поруч отримує відверто завищену чи занижену оцінку без її обґрунтування, це викликає відчуття несправедливості. Докладніше про проблеми оцінювання в першій щорічній доповіді освітнього омбудсмена на ст. 52.

Тому в кожному закладі освіти мають бути розроблені та оприлюднені на сайті критерії оцінювання здобувачів освіти. Здобувачі освіти та їхні представники мають бути ознайомлені з цими критеріями.

Оцінювання в початковій школі Нової української школи здійснюється відповідно до наказу МОН №813 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти» і передбачає нові вимоги до оцінювання, у 1-2 класі, як ми вже писали, домашні завдання давати не рекомендується. У 3-4 класі загалом існує 2 види оцінювання: формувальне (щоб відстежувати особистісний розвиток учнів) та підсумкове.

Чи потрібно батькам робити домашнє завдання з дітьми

Деякі батьки переконані: щоб дитина успішно навчалася, необхідно щодня контролювати своїх дітей та виконувати з ними домашні завдання. Інші батьки міркують навпаки: дитина має виконувати домашні завдання самостійно, без їхньої допомоги, а дехто навіть і взагалі не цікавиться навчанням дитини.

Водночас різні дослідження демонструють таку ситуацію. Згідно з дослідженням PISA-2018, яке проводилося серед підлітків, дружня підтримка батьків – періодична допомога з домашніми завданнями, обговорення успіхів і невдач, періодична участь у шкільному житті дитини тощо, сприяє підвищенню успішності дитини.

Тому надзвичайно важливо, щоб батьки підтримували своїх дітей у навчанні, але це не означає, що батьки мають виконувати за дитину домашні завдання та встановлювати надмірний контроль.

У 2018 році серед дітей-четвертокласників було проведено дослідження та опитування для того, щоб визначити стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти.

Для правильної інтерпретації результатів зауважимо, що за основу визначався базовий бал 190,8 – оцінка середнього бала з математики учнів, рідні яких розмовляють із ними про навчання, перевіряють їхні домашні роботи й допомагають виконувати їм домашні завдання кілька разів на місяць, а також завжди або майже завжди допомагають розібратися з новою темою з математики.

Результати дослідження демонструють цікаві результати, які змушують замислитися над діями батьків.

Запитання до дітей: *Як часто рідні перевіряють чи ти зробив/зробила домашню роботу?*

- Діти, у яких батьки щодня або декілька разів на тиждень перевіряли домашні завдання, тобто встановлювали надмірний контроль над дітьми, мали нижчий рівень базового балу -1,3 та -1,9 бала відповідно.
- Діти, у яких батьки ніколи або майже ніколи не перевіряли домашні завдання мають підвищення середнього балу +2,1.

Запитання до дітей: *Як часто рідні допомагають тобі виконувати домашнє завдання?*

- Діти, яким рідні майже щодня або щодня допомагали виконувати домашнє завдання, мають значно нижчий середнього бал -6,9.
- У дітей, яким рідні допомагають кілька разів на тиждень, знижується середній бал: -0,7
- Якщо дитині не допомагають ніколи чи майже ніколи: -0,3 бала.

Запитання до дітей: *Як часто рідні розмовляють із тобою про навчання?*

- Якщо рідні ніколи або майже ніколи не розмовляють з дітьми про навчання, то успішність таких дітей значно нижча: -8,1 бала.
- Якщо рідні кожного дня або кілька разів на тиждень розмовляють з дітьми про навчання – бал цих дітей значно збільшується +9,2 (щодня) +7,2 (кілька разів на тиждень).

Тобто дітям потрібна перш за все увага, дружня підтримка та спілкування – це дає дитині психологічний комфорт і, відповідно, кращий результат у навчанні. Надмірний контроль у вигляді постійних щоденних перевірок домашнього завдання та виконання його з дитиною погіршує психологічний комфорт і

успішність у навчанні, адже цим батька показують дитині недовіру до самостійності дитини, його успіхів, знань.

Радимо встановити дружні стосунки з дитиною, не бути байдужими до неї, цікавитися її справами та запропонувати їй у разі потреби просити допомогу у виконанні домашніх завдань. Але під час вашої допомоги варто пам'ятати, що домашні завдання має виконувати дитина, а не батьки.

Якщо об'єм домашніх завдань надмірний і дитина не в силі їх виконати, варто поспілкуватися з іншими батьками з цього приводу. Якщо подібна ситуація у всього або частини класу, то варто говорити про об'єм домашніх завдань з учителем (учителями). А якщо така ситуація лише у вашої дитини, то необхідно розібратися з причинами цього явища, поради психологів у наступному розділі.

Чому дитина не виконує домашнє завдання

Психологи на вебсайті Освіторія визначають п'ять причин, чому діти не хочуть виконувати домашні завдання:

- дитина вірить у власну лінь;
- у дитини нерівномірна працездатність;
- у дитини конфлікти у школі;
- у дитини прихована гіперактивність;
- дитина відстала за програмою.

Успішність дитини та виконання домашніх завдань

Дослідження «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» показали цікаві результати.

Залежність результатів тестування учнів з математики від того, скільки часу вони витрачають на виконання домашніх завдань з цього навчального предмета показало наступні результати:

- Учні, які не виконують домашні завдання з математики або виконують їх понад 1 годину в день, мають результати тестування значно нижче середніх.
- А учні, які витрачали на виконання домашніх завдань із математики не більше ніж годину в день, мали результати тестування вище середнього.

Тобто четвертокласники з високим рівнем сформованості математичної компетентності витрачають не більше однієї години в день на виконання домашніх завдань з математики.

Так само і з домашніми завданнями з літературного читання: діти, які зазвичай не роблять домашні завдання з літературного читання або витрачають на це понад 30 хвилин у день, мають значно нижчі результати з тестування. Водночас діти, які витрачають менше ніж 30 хвилин у день на домашні завдання з літературного читання, мають результати вище середнього.

Чи існує відповідальність батьків за невиконання дітьми домашніх завдань

Законом України «Про охорону дитинства» визначено, що батьки або особи, які їх замінюють, зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови

для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці. Батьки та особи, що їх замінюють, повинні сприяти здобуттю дітьми освіти у закладах освіти або забезпечувати повноцінну домашню освіту відповідно до вимог щодо її змісту, рівня та обсягу. У статті 150 Сімейного кодексу України зазначається, що обов'язком батьків є забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти.

На батьків учнів, а також керівників закладів освіти, які виконують обов'язки опікунів дитини у випадках, визначених законом, покладається відповідальність за здобуття дітьми повної загальної середньої освіти, це зазначено у статті 25 Закону України «Про повну загальну середню освіту».

Якщо батьки або особи, які їх замінюють, ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей – це тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (стаття 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Звісно, що лише невиконання домашніх завдань дитиною не тягне накладання покарань на батьків. Але якщо цей фактор поєднується з іншими факторами, які перешкоджають здобуттю дитиною загальної середньої освіти, то на батьків може бути покладено відповідальність за невиконання ними батьківських обов'язків.

За матеріалами Служби освітнього омбудсмена.